

STADSHOLMEN

FOTANGELN 5

Bastugatan 3

SÖDERMALM

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturreserveratet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

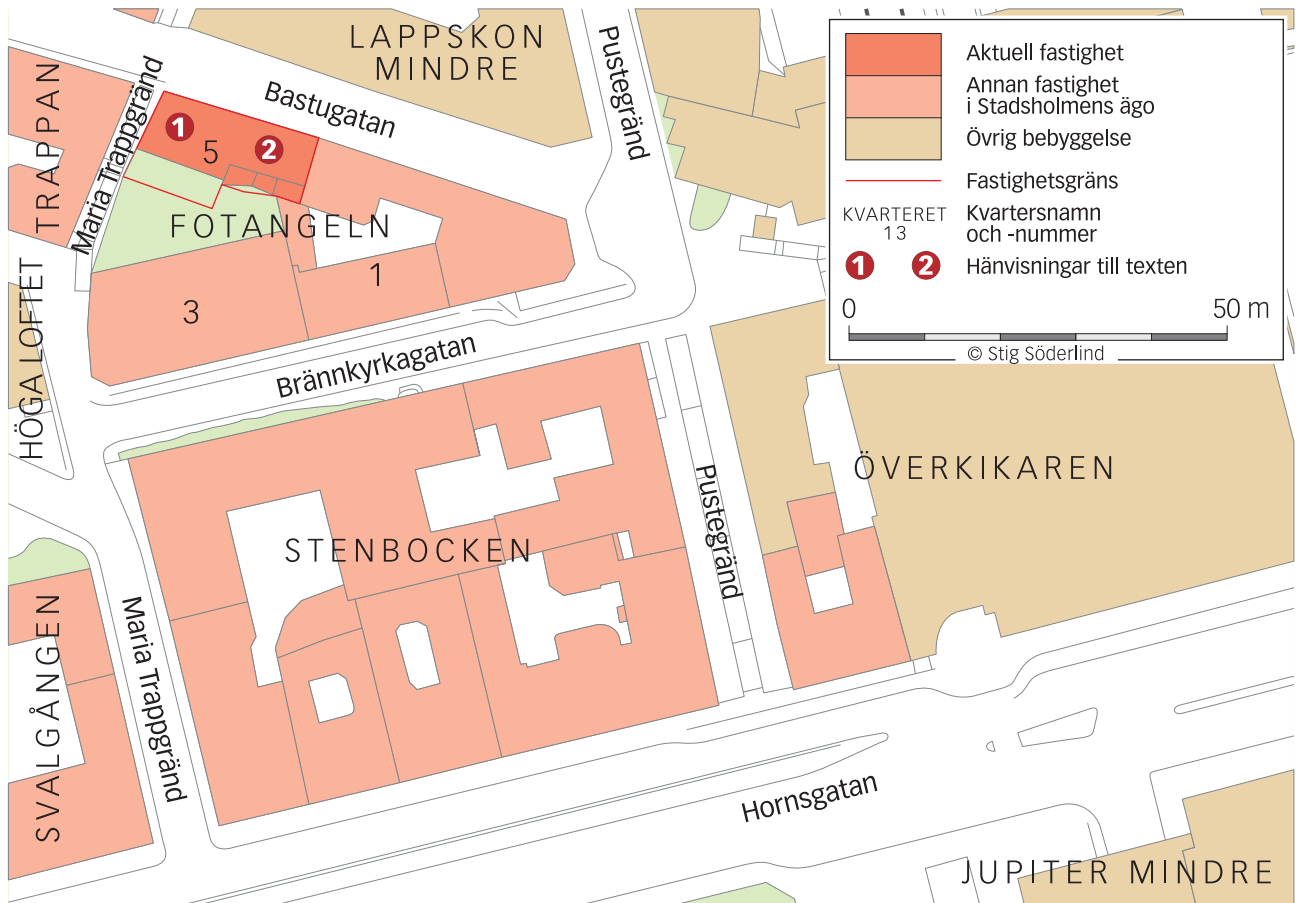
Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsammans med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

- 1** DEN ÄLDSTA DELEN
- 2** DEN YNGRE DELEN FRÅN 1860-TALET

EXTERIÖR MED SLÄTPUTSAD FASAD, DEKORATIVA PUTSFÄLT MED NUPNA HÖRN SAMT ÖGLEFORMADE ANKARSLUTAR.
FOTO J. MALMBERG.

Fotangeln 5 har stor betydelse för Mariabergets bebyggelsehistoria och karaktär. Den äldsta delen byggdes under 1700-talets andra hälft, och byggnaden har sedan genomgått tidstypiska förändringar under 1800-talet.

Den enkelt utformade fasaden präglas framför allt av 1860-talets ombyggnad, och är ett ganska sällsynt exempel på en bevarad, anspråkslös bostadsarkitektur från tiden strax före 1870- och 1880-talens byggboom. Fastighetsägarna har huvudsakligen tillhört en tämligen välbeställd hantverkarklass som har bött och samtidigt bedrivit både tillverkning och försäljning i huset. Interiörerna bär spår av 1860-talets inredningar med bevarade planlösningar och snickerier. Här finns också senare tillägg i form av påkostat utformade kakelugnar.

Byggnaden ligger på den del av Mariaberget som påtagligt präglas av topografin med brant sluttande gator, gränder och trappor. Hela miljön, med sten-satta gator – delvis med kullersten – och de bevarade husen, ger här en särskilt karaktäristisk bild av det äldre Stockholms bebyggelse och stadsliv.

Fastigheten Fotangeln 5 är blåvärderad enligt Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering. Det innebär att den har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Fastigheten Fotangeln 5 är en del av Östra Mariaberget. De nuvarande husen på berget byggdes huvudsakligen efter en brand 1759 som förstörde omkring 300 fastigheter i Maria kyrkas omgivning. De nerbrunna husen var till stor del av trä och ersattes efter branden helt av putsade tegelhus i enlighet med stadens byggnadsordningar från 1736 och 1763. Tidens kända murmästare fick uppdrag i området och byggherrarna var ofta framgångsrika näringsidkare som både bodde och drev sin verksamhet i de nya husen. Under 1800-talet byggdes en stor del av

RIKT DEKORERAD KAKELUGN, SANNOLIKT FRÅN 1860-TALET
OMBYGGNAD. FOTO J. MALMBERG.

husen om, och framförallt längs Hornsgatan fick husen påbyggnader och ny fasaddekor. Mot slutet av 1800-talet uppfördes också en del nya byggnader som Mariahissen och Laurinska huset.

1900-talet innebar för de flesta hus i området en förfallsperiod. Redan på 1860-talet fanns tankar på att plana ut och bredda Hornsgatan. Vid sekelskiftet 1900 sprängde och grävde man vid Mariaberget och breddade gatan på bekostnad av Maria kyrkogård och bebyggelsen på gatans södra sida. Planerna på en breddning även av norra sidan ledde till osäkerhet om vad som skulle ske med den kvarvarande bebyggelsen. På 1920-talet revs en del hus, men ytterligare planer på rivningar skapade en kraftig opinionsstorm ledd av bland annat Anna Lindhagen, ledamot av stadsfullmäktige och Skönhetsrådet.

I början av 1960-talet blev nya rivnings- och nybyggnadsplaner aktuella. Ett omfattande kom-

munalt utredningsarbete inleddes 1966 i avsikt att ge underlag för bebyggelsens framtid. Arbetet resulterade i en bevarande- och restaureringsplan som omfattade i stort sett alla fastigheter på Östra Mariaberget. Upprustningen pågick under 1970- och 1980-talen och det fanns en ambition att pröva nya restaureringsprinciper för att nå både ett antikvariskt och arkitektoniskt gott resultat. Bland annat återgick man till traditionell kalkputs och kalkavfärgningar vid fasadrenoveringarna.

HISTORIK

Det äldsta huset

Fastigheten Fotangeln 5 består av två hus, det ena från andra hälften av 1700-talet (nr 1 på kartan) och det andra från 1860-talet (nr 2 på kartan), som har byggts ihop och fått en gemensam fasadutformning. Den äldsta delen, som omfattar de fem västligaste

DETALJ AV KAKELUGNEN.
FOTO J. MALMBERG.

fönsteraxlarna, var från början ett mindre hus som uppfördes efter branden i Maria församling 1759. Nybyggnadsritningar saknas, men huset brandförsäkrades första gången 1784 av dåvarande ägaren, grosshandlaren J. L. D'Ailly Johansson. Försäkringsbrevet beskriver ett endast två våningar högt stenhus med två packbodar i bottenvåningen och två stora boningsrum med gipsade tak i våningen ovanför.

Omkring sekelskiftet 1800 hade bottenvåningens packbodar gjorts om till bostad med förstuga, två rum och kök. Om inredningarna nämns bara att taken var panelklädda. Lägenheten ovanför var mer påkostad och bestod av förstuga, sal, tre rum och kök. Här hade alla rummen gipsade tak och glaserade kakelugnar. På vinden fanns ytterligare två rum och kök. Trappan genom huset var av trä.

Fastigheten köptes omkring 1830 av silkesfärgaren Antoine Lenoir som inredde ett färgeri i nedre våningen med tre inmurade kopparpannor och en eldstad. Inredningen på våningen ovanför bestod av fönster- och bröstpaneler, vitglaserade kakelugnar, gipstak och limfärgsmålade tapeter. Vindsrummen hade flerfärgade kakelugnar. Lenoir köpte också granntomten i öster, där han 1832 lät uppföra ett mindre stenhus med stall och höskulle.

Pianofabrikör Wickman bygger till

Pianofabrikören G. Wickman lät 1866 riva stallet och

istället uppföra ett nytt hus i tre våningar med fyra fönsteraxlars bredd, samtidigt som han lät bygga på den befintliga byggnaden med en våning. De båda husen byggdes samman och fick en gemensam och relativt anspråkslös fasadutformning med putslistor och några släta fält i puts som enda dekor. Den nya huskroppen blev mot gården i söder något indragen i förhållande till det äldre huset.

Under Wickmans tid innehöll byggnaden huvudsakligen lägenheter om tre rum och kök samt några mindre om ett rum och kök. I bottenvåningen fanns en salubod och på våning I trappa ett verkstadsrum, troligen för Wickmans pianotillverkning. Bostadsrummen var inredda med kakelugnar, fot- och fönsterpaneler, gipsade tak och kalkrappade väggar. Vinden innehöll två lägenheter. Wickman kvarstod som ägare ända fram till 1910.

Upprustning och renovering

Fastigheten förvärvades av Stockholms stad 1950 och i samråd med Stadsmuseet genomgick byggnaden en renovering och modernisering under 1970-talets första år. För att rymma moderna våtutrymmen och kök avdelades vissa rum med nya mellanväggar, men i övrigt kunde den befintliga planlösningen behållas. Äldre snickerier, som fönstersmygpaneler och dörrar, bevarades eller kompletterades vid behov med nya utförda i enlighet med husets karaktär. Minst

KAKELUGN MED JUGENDDEKOR. FOTO J. MALMBERG.

en kakelugn per lägenhet behölls. Fönstren byttes till kopplade, spröjsade och utåtgående fönster med mässingsvred. Två äldre vindslägenheter slogs samman till en. Fasaderna färgsattes och målades med kalkfärg. Vid renoveringen upptäcktes också spår av ett dekorerat och schablonmålat tak från 1800-talets andra hälft, sannolikt från Wickmans tid som fastighetsägare.

BYGGNADSBESKRIVNING

Exteriör

Byggnaden ligger i hörnet av Maria Trappgränd och Bastugatan och sträcker sig med sammanlagt nio fönsteraxlar utmed den senare. Tomten sluttar kraftigt

och huset har därför tre våningar mot gatan och två mot gården. Exteriören har en utformning som i huvudsak är bevarad sedan 1860-talets ombyggnad. Fasaden är slätputsad med en profilerad putslist över bottenvåningen respektive vid takfoten. Under fönstren högst upp finns släta, rektangulära fält med nupna hörn utformade i putsen. I västra gaveln sitter tre stora ögleformade ankarslutar. Taket är täckt med plåt. Fönstren, som är från början av 1970-talet, ligger i murlivet och är utformade som kopplade, utåtgående fönster med spröjsar. Porten är placerad i mittaxeln och har en slät omfattning i puts. Dörrbladen är från 1860-talet och har glasade fyllningar i övre delen och skuren prisma- och rutnätsdekor i de undre partierna.

Interiör

Förstugans och trapphusets utformning är från 1860-talets ombyggnad med plansteg och vilplan lagda med kalksten samt slätputsade väggar. Till de lägenheter som då tillkom i den östra delen leder ursprungliga, helfranska pardörrar. Lägenhetsdörrarna i 1700-talsdelen är halvfranska enkeldörrar av sen 1800-talstyp, varav några är nytillverkade under 1900-talet.

Lägenheterna i den nya byggnadskroppen från 1860-talet har intakta planlösningar och rumsvolymer vid jämförelse med den dåtida byggnadslovsritningen, men några rum har delats av för att rymma kök och våtutrymmen. Snickeriinredningen består bland annat av fönstersmyggpaneler från 1860-talet och i några fall fotlister från samma tid. Här finns också halvfranska enkeldörrar med foder, flera av dem tillverkade vid renoveringen i början av 1970-talet. Lägenheterna har rikt dekorerade kakelugnar med flerfärgad dekor, bland annat av sen 1800-talstyp och senare, typisk jugendutformning. Vindslägenheten, som består av en hall samt ett rum och kokvrå, fick helt ny inredning omkring 1970.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.